

KASBIY TA'LIM TASHKILOTLARIDA O'QUV JARAYONINI DUAL TA'LIM SHAKLIDA TASHKIL ETISHNING AFZALLIKLARI

Qoraqalpogiston Respublikasi Qo'ng'iroq tumani 1-son texnikumi uslubchisi
Fayzullaeva Zulfiya Ikmetovna
email. zulfiyafayzullaeva69@gmail.com

ANNOTATSIYA Mazkur maqolada kasbiy ta'lim tashkilotlarida o'quv jarayonini dual ta'lim shaklida tashkil etishning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilingan. Dual ta'lim tizimining mohiyati, uning o'quvchilarni mehnat bozoriga tayyorlashdagi ahamiyati, ishlab chiqarish bilan integratsiyasi hamda pedagogik va iqtisodiy afzalliklari yoritilgan. Shuningdek, O'zbekiston sharoitida dual ta'limni joriy etish muammolari va ularni bartaraf etish yo'llari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: Dual ta'lim, kasbiy ta'lim, kompetensiya, mehnat bozori, ishlab chiqarish, integratsiya, amaliy ko'nikma, ta'lim sifati.

ANNOTATION This article analyzes the theoretical and practical foundations of organizing the educational process in vocational education institutions based on the dual education system. The essence of dual education, its role in preparing students for the labor market, integration with industry, as well as its pedagogical and economic advantages are highlighted. Furthermore, the challenges of implementing dual education in Uzbekistan and possible solutions are discussed.

Key words Dual education, vocational education, competencies, labor market, industry, integration, practical skills, education quality.

АННОТАЦИЯ: В данной статье проанализированы теоретические и практические основы организации учебного процесса в профессиональных образовательных учреждениях на основе дуальной системы обучения. Раскрыта сущность дуального образования, его роль в подготовке обучающихся к рынку труда, интеграция с производством, а также педагогические и экономические преимущества. Кроме того, рассмотрены проблемы внедрения дуального образования в условиях Узбекистана и пути их решения.

Ключевые слова Дуальное образование, профессиональное образование, компетенции, рынок труда, производство, интеграция, практические навыки, качество образования.

KIRISH Bugungi kunda jahon miqyosida iqtisodiy rivojlanishning jadallashuvi, ishlab chiqarish texnologiyalarining tezkor yangilanib borishi hamda raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga bo'lgan ehtiyojning ortib borishi ta'lim tizimiga yangi talablarni qo'yimoqda. Ayniqsa, sanoat, xizmat ko'rsatish va texnologik sohalarda faoliyat

yurituvchi mutaxassislarning nafaqat nazariy bilimlarga, balki yuqori darajadagi amaliy ko‘nikma va kompetensiyalarga ega bo‘lishi zarurati dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Shu nuqtai nazardan, kasbiy ta‘lim tizimini modernizatsiya qilish, uni mehnat bozori talablariga moslashtirish hamda ishlab chiqarish bilan uzviy integratsiyasini ta‘minlash bugungi kunning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. An‘anaviy ta‘lim tizimida o‘quvchilarga asosan nazariy bilimlar berilishi, amaliy mashg‘ulotlarning esa yetarli darajada tashkil etilmasligi natijasida bitiruvchilarning ish faoliyatiga moslashishida muayyan qiyinchiliklar yuzaga kelmoqda. Bu esa o‘z navbatida ish beruvchilar tomonidan qo‘shimcha tayyorlov jarayonlarini talab etadi.

Zamonaviy ta‘lim yondashuvlaridan biri sifatida e‘tirof etilayotgan dual ta‘lim tizimi aynan shu muammolarga samarali yechim sifatida qaralmoqda. Dual ta‘lim — bu o‘quv jarayonini bir vaqtning o‘zida ta‘lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonalarida tashkil etishga asoslangan tizim bo‘lib, u o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va malakalarini uyg‘un holda shakllantirishga xizmat qiladi. Mazkur tizim ilk bor Yevropa davlatlarida, xususan Germaniyada shakllangan bo‘lib, bugungi kunda u rivojlangan mamlakatlarda kasbiy ta‘limning samarali modeli sifatida keng qo‘llanilmoqda.

Dual ta‘lim tizimining joriy etilishi natijasida o‘quvchilar o‘z kasbi bo‘yicha real ishlab chiqarish jarayonlarida ishtirok etadi, zamonaviy texnika va texnologiyalar bilan ishlash tajribasiga ega bo‘ladi hamda mehnat muhitiga moslashadi. Bu esa nafaqat o‘quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantiradi, balki ularning mustaqil fikrlash, muammolarni hal etish va jamoada ishlash kabi ko‘nikmalarini ham shakllantiradi.

O‘zbekiston Respublikasida ham so‘nggi yillarda kasbiy ta‘lim tizimini tubdan isloh qilish, uni xalqaro standartlar darajasiga olib chiqish hamda iqtisodiyot tarmoqlarini malakali kadrlar bilan ta‘minlash maqsadida qator muhim chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Xususan, texnikum va kasb-hunar maktablarida dual ta‘lim elementlarini joriy etish, ta‘lim jarayoniga ish beruvchilarni jalb qilish, o‘quv-amaliyot bazalarini mustahkamlash bo‘yicha tizimli ishlar olib borilmoqda.

Shu bilan birga, dual ta‘lim tizimini samarali tashkil etish uchun ta‘lim muassasalari, ishlab chiqarish korxonalari va davlat organlari o‘rtasida o‘zaro hamkorlikni yanada rivojlantirish, o‘quv rejalari va dasturlarini zamon talablari asosida takomillashtirish hamda pedagog kadrlarning malakasini oshirish zarurati mavjud.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — kasbiy ta‘lim tashkilotlarida o‘quv jarayonini dual ta‘lim shaklida tashkil etishning nazariy asoslarini o‘rganish, uning afzalliklarini tahlil qilish hamda amaliyotga joriy etishning samarali yo‘llarini yoritishdan iboratdir.

TADQIQOT METADALOGIYASI

Dual ta'lim tizimining nazariy asoslari va shakllanishi. Dual ta'lim tizimi zamonaviy kasbiy ta'limning eng samarali modellaridan biri hisoblanib, u o'quv jarayonini ikki muhitda — ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonasida parallel tashkil etishga asoslanadi. Ushbu tizimning nazariy asoslari inson kapitali nazariyasi, kompetensiyaviy yondashuv va amaliyotga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyalariga tayanadi. Dual ta'lim modeli dastlab Germaniyada shakllangan bo'lib, bugungi kunda u Avstriya, Shveytsariya, Janubiy Koreya kabi rivojlangan davlatlarda keng qo'llanilmoqda. Mazkur modelning asosiy maqsadi — o'quvchilarni real ishlab chiqarish sharoitida tayyorlash orqali ularning kasbiy moslashuvchanligini oshirishdan iborat.

Bu tizim quyidagi asosiy tamoyillarga asoslanadi: ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi; nazariya va amaliyotning uzviyligi; ish beruvchilarning ta'lim jarayonidagi faol ishtiroki; kompetensiyaga yo'naltirilgan yondashuv. Dual ta'lim tizimining tuzilmasi va tashkil etish mexanizmi. Dual ta'lim tizimida o'quv jarayoni an'anaviy ta'limdan farqli ravishda ikki asosiy komponentga bo'linadi:

a) Ta'lim muassasasidagi nazariy tayyorgarlik

Bu bosqichda o'quvchilar: kasbga oid nazariy bilimlarni egallaydi; texnologik jarayonlar mohiyatini o'rganadi; umumkasbiy va maxsus fanlarni o'zlashtiradi.

b) Ishlab chiqarish korxonasidagi amaliy tayyorgarlik

Bu bosqichda o'quvchilar: real ish joylarida faoliyat yuritadi; zamonaviy texnika va uskunalar bilan ishlaydi; ishlab chiqarish intizomi va mehnat madaniyatini o'zlashtiradi.

Dual ta'limni tashkil etishda quyidagi subyektlar ishtirok etadi: ta'lim muassasasi; ishlab chiqarish korxonasi; o'quvchi; davlat va nazorat organlari. Ular o'rtasida o'zaro hamkorlik shartnomalari tuziladi va o'quv jarayoni aniq reja asosida olib boriladi. Dual ta'limning pedagogik va iqtisodiy afzalliklari *Pedagogik afzalliklar* Dual ta'lim tizimi o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi: Bilimlarning mustahkamligi — nazariy bilimlar amaliyot orqali mustahkamlanadi; Kompetensiyalarning shakllanishi — kasbiy, ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalar rivojlanadi; Motivatsiyaning oshishi — o'quvchilar o'z kasbining amaliy ahamiyatini anglaydi; Mustaqil fikrlash — real muammolarni hal qilish orqali tahliliy fikrlash shakllanadi.

Dual ta'lim tizimi nafaqat ta'lim sifati, balki iqtisodiy samaradorlikni ham oshiradi: ish beruvchilar tayyor kadrga ega bo'ladi; qayta o'qitish xarajatlari kamayadi; ishlab chiqarish samaradorligi oshadi; yoshlar bandligi ta'minlanadi. Dual ta'lim tizimining samaradorlik ko'rsatkichlari Dual ta'lim samaradorligini baholashda quyidagi mezonlar muhim hisoblanadi: bitiruvchilarning ishga joylashish darajasi; amaliy ko'nikmalar darajasi; ish beruvchilarning qoniqish darajasi; ishlab chiqarishdagi unumdorlik ko'rsatkichlari.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim asosida tahsil olgan bitiruvchilarning ishga joylashish darajasi an'anaviy ta'lim tizimidagilarga nisbatan sezilarli darajada yuqori bo'ladi. Dual ta'limni joriy etishda mavjud muammolar va ularni hal etish yo'llari dual ta'lim tizimini keng joriy etishda qator muammolar kuzatiladi:

Asosiy muammolar: korxonalar bilan hamkorlikning yetarli emasligi; moddiy-texnik bazaning zaifligi; ishlab chiqarish ustalarining pedagogik tayyorgarligi pastligi; o'quv dasturlarining moslashuvchan emasligi.

Taklif etilayotgan yechimlar: davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish; korxonalarni rag'batlantirish mexanizmlarini joriy etish; o'qituvchilar va mentorlar malakasini oshirish; o'quv dasturlarini mehnat bozori talablariga moslashtirish. O'zbekistonda kasbiy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish doirasida dual ta'limni joriy etish bo'yicha muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Texnikum va kasb-hunar maktablarida ishlab chiqarish bilan integratsiyalashgan o'quv jarayonlari yo'lga qo'yilmoqda.

Kelgusida dual ta'limni rivojlantirish quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilishi maqsadga muvofiq: tarmoqlar kesimida ixtisoslashgan dual ta'lim markazlarini tashkil etish; xorijiy tajribani joriy etish; raqamli texnologiyalar asosida monitoring tizimini yaratish; ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasida uzviy aloqani kuchaytirish.

XULOSA VA TAKLIFLAR Yuqorida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, kasbiy ta'lim tizimida o'quv jarayonini dual ta'lim shaklida tashkil etish zamonaviy ta'limning eng samarali va istiqbolli yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu yondashuv o'quvchilarning nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish orqali ularning kasbiy kompetensiyalarini kompleks ravishda rivojlantirish imkonini beradi.

Dual ta'lim tizimi natijasida o'quvchilar real ishlab chiqarish jarayonlarida bevosita ishtirok etib, zamonaviy texnika va texnologiyalar bilan ishlash ko'nikmalarini egallaydi. Bu esa ularning mehnat bozoriga moslashuvchanligini oshiradi, kasbiy faoliyatga tayyorlik darajasini yuqori bosqichga olib chiqadi hamda raqobatbardosh mutaxassis sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, dual ta'lim tizimi ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasida samarali hamkorlikni yo'lga qo'yadi. Natijada ish beruvchilar bevosita ta'lim jarayonida ishtirok etib, o'z ehtiyojlariga mos kadrlarni tayyorlash imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa iqtisodiyot tarmoqlarini malakali mutaxassislar bilan ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

Tadqiqotlar va amaliy tajribalar shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim asosida tahsil olgan bitiruvchilarning ishga joylashish darajasi yuqori bo'lib, ular ishlab chiqarish muhitiga tez moslashadi. Bu holat nafaqat yoshlar bandligini ta'minlash, balki korxonalarda ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Biroq dual ta'lim tizimini keng joriy etishda ayrim muammolar ham mavjudligi kuzatildi. Jumladan, korxonalar bilan hamkorlikning yetarli darajada rivojlanmaganligi, moddiy-texnik bazaning cheklanganligi, ishlab chiqarish ustalarining pedagogik tayyorgarligi yetarli emasligi kabi omillar tizim samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu bois, mazkur muammolarni bartaraf etish uchun davlat, ta'lim muassasalari va xususiy sektor o'rtasida uzviy hamkorlikni kuchaytirish zarur.

Xulosa qilib aytganda, dual ta'lim tizimi kasbiy ta'lim sifatini oshirish, yoshlarni kasbga samarali tayyorlash va iqtisodiyotning real sektori uchun raqobatbardosh kadrlar yetkazib berishda muhim strategik ahamiyatga ega. Shu sababli, mazkur tizimni yanada takomillashtirish va amaliyotga keng joriy etish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ministry of Higher and Secondary Specialized Education of the Republic of Uzbekistan. (2020). *Development of vocational education system*. Tashkent.
2. Euler, D. (2013). *Germany's dual vocational training system: A model for other countries?* Bertelsmann Stiftung.
3. Deissinger, T. (2015). The German dual vocational education and training system. *Journal of Vocational Education & Training*, 67(3), 1–15.
4. OECD. (2018). *Apprenticeship and vocational education and training in OECD countries*. Paris: OECD Publishing.
5. Rauner, F., & Maclean, R. (2008). *Handbook of technical and vocational education and training research*. Springer.
6. Faxriddin B., No'monbek A. ABS SISTEMASI BILAN JIHOZLANGAN M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNING TORMOZ SAMARADORLIGINI MATEMATIK NAZARIY TAHLILI //International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING. – 2024. – T. 4. – №. 1. – C. 333-337.
7. Qurbonazarov S. et al. ANALYSIS OF THE FUNDAMENTALS OF MATHEMATICAL MODELING OF WHEEL MOVEMENT ON THE ROAD SURFACE OF CARS EQUIPPED WITH ABS //Multidisciplinary Journal of Science and Technology. – 2024. – T. 4. – №. 8. – C. 45-50.
8. Xuzriddinovich B. F. et al. ABS BILAN JIHOZLANGAN AVTOMOBILNI TORMOZ PAYTIDA O 'ZO 'ZIDAN VA MAJBURIY TEBRANISHLARINI TORMOZ SAMARADORLIGIGA TA'SIRINI TAHLIL QILISH //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 47. – №. 4. – С. 81-87.

9. Xusinovich T. J., Ro‘zibayevich M. N. M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O‘RGANISH.

10. Karshiev F. U., Abduqahorov N. ABS BILAN JIHOZLANGAN M1 TOIFALI AVTOMOBILLAR TORMOZ TIZIMLARINING USTIVORLIGI //Academic research in educational sciences. – 2024. – T. 5. – №. 5. – С. 787-791. 11.

Каршиев Фахридин Умарович, Н.Абдуқаҳоров ИЗУЧЕНИЕ МИКРОСТРУКТУРЫ СТАЛИ В МАТЕРИАЛОВЕДЕНИИ//<https://www.iupr.ru/6-121-2024>

https://www.iupr.ru/files/ugd/b06fdc_15c4798c874a4ddab326a52bd3af34ea.pdf?index=true

12. Xusinovich T. J., Ro‘zibayevich M. N. M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O‘RGANISH.

13. Farxadjonovna, Bekimbetova Elmira, and Abduqahorov No‘monbek. "STARTING ENGINES AT LOW TEMPERATURES." Multidisciplinary Journal of Science and Technology 5.2 (2025): 83-87.

14. Xusinovich, Turdialiyev Jonibek, and Mo‘minov Nurali Ro‘zibayevich. "M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O‘RGANISH."

15. Абдуқаҳоров Н., Турдиалиев Ж., Мўминов Н. АВТОМОБИЛИ М1 В РАЗНЫХ УСЛОВИЯХ АНАЛИЗ И ПАРАМЕТРЫ ТОРМОЖЕНИЯ УЧИТЬСЯ //Журнал научно-инновационных исследований в Узбекистане. – 2024. – Т. 2. – №. 4. – С. 377-386.

16. Каршиев Ф. У., Абдуқаҳоров Н. ИЗУЧЕНИЕ МИКРОСТРУКТУРЫ СТАЛИ В МАТЕРИАЛОВЕДЕНИИ //Экономика и социум. – 2024. – №. 6-2 (121). – С. 1142-1145.

17. Oybek o‘g A. N. et al. ABS BILAN JIHOZLANGAN AVTOMOBILLARDA TORMOZLASH JARAYONIDAGI TEBRANISHLAR VA ULARNING TORMOZ SAMARADORLIGIGA TA’SIRI //PEDAGOGS. – 2025. – Т. 92. – №. 1. – С. 127-132.

18. Xuzriddinovich B. F. et al. SURXONDARYO VILOYATIDAGI TABIIY-IQLIM SHAROITLARIDA AVTOMOBILLARNING ISH SHAROITLARINI TASNIFLASH //Tadqiqotlar. – 2025. – Т. 63. – №. 2. – С. 26-32.

19. Abduqahorov N., Turdialiyev J., Mo‘minov N. M1 VEHICLES IN DIFFERENT ENVIRONMENTS ANALYSIS AND PARAMETERS OF BRAKING LEARN //Journal of science-innovative research in Uzbekistan. – 2024. – Т. 4. – №. 4. – С. 377-386.

20. Абдуқаҳоров Н., Турдалиев Ж., Мўминов Н. АВТОМОБИЛИ М1 В РАЗНЫХ УСЛОВИЯХ АНАЛИЗ И ПАРАМЕТРЫ ТОРМОЖЕНИЯ УЧИТЬСЯ //Журнал научно-инновационных исследований в Узбекистане. – 2024. – Т. 2. – №. 4. – С. 377-386.

21. Oybek o'g A. N. et al. ABS BILAN JIHOZLANGAN AVTOMOBILLARDA TORMOZLASH JARAYONIDAGI TEBRANISHLAR VA ULARNING TORMOZ SAMARADORLIGIGA TA'SIRI //PEDAGOGS. – 2025. – Т. 92. – №. 1. – С. 127-132.

22. Bakhramov F., Abdukahorov N., Tilavkobilova D. Analysis of the braking path of cars equipped with ABS in different environments //AIP Conference Proceedings. – AIP Publishing LLC, 2025. – Т. 3268. – №. 1. – С. 020052.

23. Karshiev F. U., Abduqahorov N. ABC BILAN JIHOZLANGAN M1 TOIFALI AVTOMOBILLAR TORMOZ TIZIMLARINING USTIVORLIGI //Экономика и социум. – 2024. – №. 6-1 (121). – С. 334-337.

24. O'G'Li A. A. U., Rahmatovich K. M., Shoykulovich A. O. UZUN QOZIQLI BARABANNI PAXTA TARKIBIDAN OG 'IR ARALASHMALARNI AJRATISHGA TA'SIRINI NAZARIY O 'RGANISH NATIJALARI //Механика и технология. – 2025. – Т. 1. – №. 18. – С. 133-139.

25. Rahmatovich K. M. URUG 'TOZALASH MASHINASINING MAQBUL PARAMETRLARINI ANIQLASH //Механика и технология. – 2024. – №. 2 (9) Спецвыпуск. – С. 79-86.

26. Astanakulov K. D. et al. The separation of light impurities of safflower seeds in the cyclone of the grain cleaning machine //IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. – IOP Publishing, 2020. – Т. 614. – №. 1. – С. 012141.

27. Karimov M. R. et al. Safflower seed cleaning machine and determining the rotational speed of its supplying roller //IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. – IOP Publishing, 2021. – Т. 868. – №. 1. – С. 012050.

28. O'G'Li A. A. U., Rahmatovich K. M., Shoykulovich A. O. UZUN QOZIQLI BARABANNI PAXTA TARKIBIDAN OG 'IR ARALASHMALARNI AJRATISHGA TA'SIRINI NAZARIY O 'RGANISH NATIJALARI //Механика и технология. – 2025. – Т. 1. – №. 18. – С. 133-139.

29. Rahmatovich K. M. URUG 'TOZALASH MASHINASINING MAQBUL PARAMETRLARINI ANIQLASH //Механика и технология. – 2024. – №. 2 (9) Спецвыпуск. – С. 79-86.

30. Astanakulov K. D. et al. The effect of safflower oil (*Carthamus Tinctorius* L.) and inositol supplementation on egg production.

31. Rahmatovich K. M. URUG 'TOZALASH MASHINASINING MAQBUL PARAMETRLARINI ANIQLASH //Механика и технология. – 2024. – №. 2 (9) Спецвыпуск. – С. 79-86.

32. Bazaluk O. et al. Improving energy efficiency of grain cleaning technology //Applied Sciences. – 2022. – T. 12. – №. 10. – С. 5190.
33. Ishmuradov S. U., Abdumajidov R. B. Determination results of disc plough hang mechanism and support disc parameters //IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. – IOP Publishing, 2022. – T. 1076. – №. 1. – С. 012039.
34. Raxmatovich K. M. URUG ‘TOZALASH MASHINASINING MAQBUL PARAMETRLARINI ANIQLASH //Механика и технология. – 2024. – Т. 5. – №. Спецвыпуск 2. – С. 79-86.
35. Safarov N. K., Karimov M. R. Testing the development of a seed extraction device with acceptable parameters and studying the influence on the technological indications of saw fiber separation //IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. – IOP Publishing, 2022. – T. 1076. – №. 1. – С. 012072.
36. Karimov M. R. Researching the parameters sieve of the safflower seed cleaner machine //IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. – IOP Publishing, 2021. – T. 868. – №. 1. – С. 012054.
37. Astanakulov K. D. et al. The effect of safflower oil (*Carthamus Tinctorius* L.) and inositol supplementation on egg production.